

Beszámolók □ Szemlék □ Referátumok

Milyen a jó könyvtáros és információs szakember, és mit ér a könyvtárosképzés?

A jó könyvtáros, illetve információs szakember modelljének tulajdonságait, képességeit, tudását *Maurice B. Line*, a British Library Kölcsonzési Részlegének (BLLD) igazgatója a hivatás társadalmi funkciójából vezeti le. A hivatás lényege legszélesebb értelemben az *információ rendelkezésre bocsátása és hasznosítása emberek érdekében*, ide értve mind a szabad idővel, mind a munkával összefüggő legkülönbözőbb igényeket. A könyvtárosnak ezek szerint kiterjedt ismeretekkel kell rendelkeznie az információs forrásokról, az emberekről, valamint az embereket és a forrásokat összekapcsoló rendszerekről. Az „erőforrások hasznosítása emberek érdekében” meghatározás sokfajta foglalkozásra áll, s ezek többé-kevésbé ugyanazokat a képességeket igénylik. A könyvtárosság támaszkodik is sok más szakma ismereteire és tapasztalataira, és egyáltalán nem olyan speciális szakterület, mint amilyennek sok könyvtáros hirdeti.

A szükséges *alapképességekhez* tartozik a *nyelvi és számtani kulturáltság*. A könyvtárosnak szóban és írásban világosan, szabatosan, lényegre törően kellene kommunikálnia és rutinosan kellene kezelnie a számokat, statisztikák készítése és elemzése során. A könyvtáros szakirodalom és a könyvtárakban készített munkadokumentumok zömének siralmas nyelvi megformáltsága, az elemzésre fel nem használt vagy arra eleve alkalmatlan könyvtári statisztikák, az ingatag előfeltevésekre épülő, de látványos matematikai apparátust alkalmazó, nyakatekert felmérések és könyvtári „kutatások” a gyakorlati orientációjú alapképességek tömeges hiányáról tanúskodnak.

Még elszomorítóbb képet nyújt a könyvtáros társadalom, ha a *szervezési képességek* csoportját vesszük szemügyre. A kellő *képzőerő*, melynek lényege az alternatív jövőbeli lehetőségek előrelátása, vezetői szinten is hiánycikk. Nélküle pedig a könyvtár csak az agyontaposott ösvényeken vezethető a közvetlen jövőbe. Tudni kellene *alapvető kérdéseket föltenni*, nemcsak a könyvtár és a társadalom változó viszonyáról, hanem a hagyományossá vált megannyi rutinmunkáról is. A be-

osztott katalogizálónak sem csupán katalogizálnia kell, hanem gondolkodnia róla, miért és hogyan katalogizál, ha azt akarjuk, hogy a katalógus hatékony információs csatorna legyen a könyvtárban tárolt ismeretek és a közönség között. Mindehhez *széles látókörre* volna szükség, a hivatást a vele érintkező területek, a társadalmi szükségletek és változások összefüggéseiben kellene látni. Ezt szigorú intellektuális *elemző képességnek és problémamegoldó képességnek* kellene kiegészítenie középvezetői szinten is, ha nemcsak azt várjuk el a személyzettől, hogy lélektelen bürokrataként végezze, amit rábíztak. Különösen fontos a lehetséges alternatív megoldások mérlegelése hatékonysági és költség szempontból. Fontos a *szociális érzék*, az emberekkel való bánni tudás mind a beosztottak, mind a használók vonatkozásában, a *szolgáltatói mentalitás*, magasabb vezetői szinten a *politikai érzék*, a *közgazdasági szemlélet* és a *bizonytalanság elfogadása*, ami az érettség jele.

A szervezési tulajdonságok jórészt veleszületettek, lényegében nem taníthatók; ezeket csak kedvező környezet bontakoztathatja ki konkrét tevékenység során. A mai oktatási rendszer inkább elfojtja, mintsem fejleszti a képzelőerőt, kivételes ellenállóképesség kell ahhoz, hogy az ember megőrizze. A könyvtári pálya nem a szociális orientációjú, kommunikatív, hanem a befelé forduló, introvertált típusokat vonzza. A legtöbb könyvtáros inkább a nemzeti kultúráörökség őrzőinek látja magát, mintsem a közösség szolgáltójának. Analitikus képességük közismerten gyenge: természettudományos érdeklődésű, jó logikai érzékű emberek ritkán mennek könyvtárosnak. A politikai érzék, közgazdasági szemlélet és érett nagyvonalúság helyett a kicsinyes pedantéria, az izolálódás és az öntelt türelmetlenség a jellemző.

Hagyománnyá vált, hogy a könyvtári munkafolyamatok elvégzéséhez szükséges jártasságot, rutint (címléírás, osztályozás, könyvszelekció stb.), valamint az olyan, specifikusan könyvtárosinak kikiáltott „szakismereteket” tartják a hivatás lényegének, mint a könyv- és

könyvtártörténet, a tájékoztatás, az információfeldolgozó rendszerek és technológiák. Ez a felfogás triviális és formális ismeretek fetiszizálásával voltaképpen degradálja a könyvtárosi hivatást. A „szakismeretek” könnyen megtanulhatók, egyébként is olyan gyorsan módosulnak, hogy állandó felfrissítésükre van szükség. A rutinkészségek átlagos intelligenciával a gyakorlatban gyorsan elsajátíthatók. A „szakismereteknek” és a „rutinkészségeknek” semmi hasznuk, ha nem párosulnak a fenti alapkészségekkel és -tulajdonságokkal, így nem is nevezhetők a szó szoros értelmében szakismereteknek.

Ha ez az érvelés helytálló, akkor be kell látnunk, hogy *a felső szintű könyvtárosképzés alkalmatlan a követelmények kielégítésére*, nem azt nyújtja, amire a gyakorlatnak szüksége van. Legjobb esetben némi szakismeretet közvetít, mely gyorsan elavul vagy módosul, és jártasságot ad néhány rutinmunka elvégzéséhez. Az oktatóhelyek elméletieskedők, anélkül, hogy elmélyültek lennének vagy hogy az elméletet össze tudnák kapcsolni a gyakorlattal. Bár a közvetített ismeretek gyakorlati relevanciája elenyésző, azt a hamis benyomást keltik a hallgatóban, hogy ez az ismeretanyag és az adott gyakorlat a hivatás lényege. Az oktatás színvonalát nem javítják a tudományos presztizs megszerzését célzó „kutatások” sem, melyek nagy része fölösleges, nagyképző és irreális. A fiatal oktatók mögött kevés a gyakorlati háttér, az idősebbeket többnyire megmerevítette a többéves konvencionális praxis.

A könyvtárosképzés mai rendszere Nagy-Britanniában hamis premisszákon alapuló szakmai fennhéjázás terméke: hogy emeljék a könyvtárosi státusz presztizsét, bizonyítványhoz kötötték, a bizonyítványt az intézményes oktatáshoz, amely a rutintevékenységekre helyezett hangsúllyal most már meghatározza a szakmát, melyet tulajdonképpen szolgálnia kellene. A könyvtárosképzés nem segíti vagy csak alig segíti a gyakorlatot, a gyakorló könyvtárosok teljesítménye nem függ bizonyítványuktól, és akik kívülről érkeztek a pályára, legalább annyival hozzájárulnak előreviteléhez, mint a „szakképzett” könyvtárosok.

Az ördögi körből *a könyvtárosképzés intézményes jellegének leépítésével* (de-szkolarizáció), az oktatásnak a gyakorlatban való feloldásával lehetne kilépni. Minden valamirevaló könyvtárban folyt volna kellene könyvtáros oktatásnak, mint ahogy az orvosi ismereteket is jórészt gyakorló klinikákon oktatják. Sok könyvtárban jelenleg nincs más tanítható vagy tanulható, mint saját gyakorlatuk elrettentő példája. Az oktatás bevezetése azonban kedvező változást idézhet elő sok könyvtáros magatartásában, mint ahogy az oktatóknak is használna, ha visszatérnének a gyakorlatba. A munkahelyi előrejutást kizárólag a bizonyított alkalmassághoz kell kötni, meg kell szüntetni a „beavatási rítusokat” és a „szakképzett, illetve nem szakképzett” munka közti választóvonalat. A rátermett későn érkezőket így nem záránk el a felfelé

irányuló, az eltompult kései hanyatlókat pedig a lefelé irányuló mobilitástól.

A mai képzési rendszert kis lépésekkel, fokozatosan át lehetne állítani a de-szkolarizáció pályájára. Az eddig ismert szűk tantárgyi specializáció helyett a több egyetemen már bevezetett, „Kommunikációs stúdiumok” című, szélesebb stúdium lehetne az alap, mely több más pályához is hasznos. Növelni kellene az intenzív, rövid, illetve továbbképző tanfolyamok szerepét az egyszeri, nappali képzés rovására. A tananyagba integrálni lehetne a rokon szakmák ismeretanyagát. Az elméletieskedés és a rutineljárások helyett az alapkoncepciókra kellene helyezni a hangsúlyt. Az oktatói megbízatás legfeljebb öt évre szóljon. A gyakorló könyvtárosok szemináriumi keretek között váljanak oktatókká a könyvtárakban. A szakmának szélesebb társadalmi és foglalkozási spektrumából kellene verbuválnia újoncain, több leendő könyvtárost kell az új keretek között oktatni a 30–50 éves korosztályokból.

A könyvtáros hivatás legyen a kommunikáció és a mozgás eszköze, ablak a szélesebb perspektívákhoz és eszmékhez, alkotó erő a társadalomban, s ne a zavaros világra önkényes rendet rákényszerítő rituális sablon.

/M. B. LINE: Requirements for library and information work and the role of library education = Education for Information, 1983. 1. sz. p. 25–37./

(Sz. Kiss Csaba)

A használók oktatása az online korban (Szemleletanulmány)

Az online szolgáltatások felhasználóinak oktatása a számítógépes adatbázisok használatára, a terminálok működtetésére, a különféle adatbázisok közvetlen igénybevitelére egyre fontosabbá válik azokban az országokban, ahol az online információforrások rendszerre szerveződése előrehaladt, használatuk széles körű. A műszaki könyvtárak, információs központok és a műszaki egyetemek könyvtárai az online szolgáltatások úttörői közé tartoznak világszerte. Angol, nyugatnémet, holland, ausztrál és túlnyomórészt skandináviai képviselőik vettek részt azon a háromnapos nemzetközi szemináriumon, amelyet a göteborgi Chalmers Egyetemen rendeztek 1982 augusztusában a fenti témából, több nemzetközi szervezet, köztük a Műszaki Egyetemi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége (International Association of Technological University Libraries, IATUL) támogatásával.

A szemináriumon elhangzott referátumok a témát különféle nézőpontokból közelítették meg: az információ elméleti kérdéseivel foglalkozó szakember, a könyv-